

REŞER, Osman
(1883-1972)

Mühtedi Alman şarkiyatçısı.

Asıl adı Oskar Rescher olup Stuttgart'ta yahudi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. İlk ve orta öğreniminden sonra Münih ve Berlin'de tahsil gördü. Doktora tezini Arap dil bilimi âlimi İbn Cinnî üzerine yaptı (1909). Ardından kendini Arap edebiyatı tarihi çalışmalarına verdi, özellikle makâmeler hakkında çalıştı. I. Dünya Savaşı'na katıldığı sırada ele geçirdiği Fas savaşı mektuplarından bazı örnekler yayımladı. Savaşın sonra gittiği Breslau'da binbir gece masallarına dair incelemelerini tamamlayarak doçent ve 1925'te profesör oldu. Bunu hayatındaki büyük dönüşüm takip etti. Henüz bilinmeyen bir sebeple 1928 yıllarında İstanbul'a gelip yerleşti. 1937'de Türk vatandaşlığına geçti ve Osman Reşer adını aldı; bu arada İslâmiyet'i kabul ederek bütün Müsevî kurumlarıyla ilişkisini kesti. Onun müslüman olmasında İstanbul'da yirmi beş yıl derslerine devam ettiği İsmail Saib Sencer'in etkili olduğu söylenir.

Osman Reşer, Arap edebiyatı tarihiyle ilgili çalışmalarına İstanbul kütüphanelerinde bulunan yazmalar üzerine yoğunlaşarak devam etti. Eserlerini Almanca kaleme alan Reşer bunları çok az sayıda bastırdığı için kütüphanelere bile intikal etmedi ve muhtemelen birçoğu ilim çevrelerinde bilinmeden kaldı. Bu arada önemli şarkiyatçılardan Hellmut Ritter, ayrıca Mehmet Necati Lugal ile yakın ilişki içinde oldu. Arap edebiyatına dair birçok divanı kendisinden okuma fırsatını bulduğu Yusuf Cemil Ararat'tan büyük ölçüde faydalandığını belirtir. Bir süre İstanbul İmam-Hatip Okulu'nda Arapça öğretmenliği yaptı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Arapça dersleri verdi. Hocası İsmail Saib Sencer'in görevinden ayrılmasından sonra onun yerine Edebiyat Fakültesi'nde Arap edebiyatı tarihi okuttu. İstanbul'daki Alman Arkeoloji Enstitüsü'nde danışmanlık yaptı ve Doğu'da yazılmış eserlerin Alman üniversiteleri için satın alınmasına aracılık etti. Boğaz'daki evinde yalnız yaşayan Osman Reşer 26 Mart 1972'de öldü. Şairlik yönü de bulunan Reşer Almanca yazdığı şiirlerini yayımlamıştır. Kitaplarının önemli bir kısmı Bochum Üniversitesi'nde yeniden kurulan Şarkiyat Semineri'ne (Orientalische Seminar) satılmıştır. Eserleri kaybolmaktan korunmak amacıyla 100. doğum yılı anısına Biblio Yayınevi

tarafından düzenlenerek neşredilmiştir. Osman Reşer önemli bir şarkiyatçı olmasına rağmen eserleri yaygınlık kazanmadığından ilim çevrelerinde yeterince etkili olamamıştır. Susanne Auer-Faraut, *Oskar Rescher-Osman Reşer 1883-1972. Biographie-Liste des publications* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (Strassburg 1982).

Eserleri. A) Telifleri. 1. Studien über Ibn Ginnî und sein Verhältnis zu den Theorien der Basri und Bağdâdî. İbn Cinnî'nin Basra ve Bağdat dil mektepleriyle ilgisi üzerine yaptığı doktora tezidir (ZA, XXIII [1909], s. 1-54). **2. Studien über den Inhalt von 1001 Nacht.** Binbir gece masallarına dair çalışmasıdır (Isl, IX [1919], s. 1-94). **3. Abriss der arabischen Literaturgeschichte** (I-II, Stuttgart 1925-1933). **4. Reimversuche** (I-IV, İstanbul-Stuttgart 1958-1971). Osman Reşer ayrıca *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Arapça Yazmalar Kataloğu*'nun hadis ve fıkıh yazmalarını içeren II. cildinin hazırlanmasında Fehmi Ethem Karatay'a yardım etmiş ve bazı eserlerin indeksini hazırlamıştır. Bunlar arasında Seâlibî'nin *Yetîmetü'd-dehr*'inin Dimaşk 1304 baskısının (İstanbul 1914), Buhârî'nin *el-Câmi'u's-şâhih*'inin Krehl ve Juynboll tarafından yapılan neşrinin (Stuttgart 1923) ve Yâkût'un *Mu'cemü'l-büldân*'ının Wüstenfeld tarafından gerçekleştirilen yayımının (Stuttgart 1928) indeksleri sayılabilir.

B) Neşirleri. Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, *Şerhu'l-Kaşâ'idi's-seb'i't-tvâli'l-Câhiliyyât: Şerhu Mu'allakati 'Antere* (RSO, IV/4 [1911-1912], s. 301-331; V/5 [1914], s. 317-352; VI/6 [1915], s. 931-959); *Şerhu Mu'allakati Tarafe* (İstanbul 1329/1911); *Şerhu Mu'allakati Züheyr* (MO, VII, Paris 1913, s. 137-195); İbn Cinnî, *el-Müzekker ve'l-mü'ennes* (MO, VIII/3 [1914], s. 193-202); Ahmed b. Ebû Bekir el-Haneî ve İbn Nâkyâ'nın *Mağâmât*'ları (İstanbul 1914; Osnabrück 1980); Kâdî Reşid Ahmed b. Ali el-Gassânî, *el-Mağâmetü'l-Huşaybiyye* (MO, VIII, Uppsala 1914); Ebû Hilâl el-Askerî, *el-Mu'cem fi bakıyyeti'l-eşyâ* (Berlin 1915); İbn Müsellem, *Mağâmât* (Orientalische Miszellen, I, İstanbul 1925, s. 13-46) ve *Cezâyir-Tunus Mektupları* (I-III, Berlin 1917-1919); İbnü'l-Mukaffa', *el-Kaşide fi'l-eşhürî'r-rûmiyye* (Almanca çevirisiyle birlikte, Orientalische Miszellen, II, İstanbul 1926, s. 1-29); Molla Lutfî, *Hârname* (Orientalische Miszellen, II, İstanbul 1926); Câhiz'in bazı risâleleri Almanca tercümesiyle beraber (Stuttgart 1931); Fuzûlî, *Şihhat ü Marâz*

(Hüsn ü 'Aşk) (Mehmet Necati Lugal ile birlikte, İstanbul 1943).

C) Tercümeleri. Çok sayıda eseri Almanca'ya çeviren Reşer'in bu çalışmalardan bazıları şunlardır: Bediüzzaman el-Hemedânî, *Mağâmât* (Beiträge zur Mağâmen Litteratur, V, Leonberg 1913); Zemahşerî, *Mağâmât* (Beiträge zur Mağâmen Litteratur, VI, Greifswald 1913); Abdülmü'min b. Hibetullah el-İsfahânî, *Aṭbâku'z-zeheb* (Beiträge zur Mağâmen Litteratur, VII, Greifswald 1914); İbnü'l-Mukaffa', *el-Edebü's-şagîr* (Stuttgart 1915) ve *el-Edebü'l-kebîr* (Berlin 1917); Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Aḥsenü mâ semî'tü* (Leipzig 1916); Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*'ın bir bölümü (Leipzig-Stuttgart 1917-1923); Zeynelâbîdîn et-Tûnisî, *Hâletü'l-mer'e fi'l-Hind* (Berlin 1918); Süyûtî, *Mağâmât* (Beiträge zur Mağâmen Litteratur, VIII, Kirchaun 1918); Ebû'l-Esved ed-Düellî'nin kasideleri (Berlin 1918); Kalyûbî'nin *Nevâdir*i ile Şîrvânî'nin *Nefhatü'l-Yemen*'inden bazı tarihî bilgiler ve hikâyeler (Stuttgart 1920); Müttaki el-Hindî'nin *Kenzü'l-'ummâl*'indeki cihada dair hadisler (Stuttgart 1920); İbn Tûmert'in *Muḥâzzî'l-Muvaṭṭa'*'ında ve Müslim'in *el-Câmi'u's-şâhih*'indeki cihad hadisleri (Stuttgart 1921); Câhiz, *Fezâ'ilü'l-etrak* (muhtasar olarak, Orientalistische Miszellen, I, İstanbul 1925); *el-Meḥâsin ve'l-mesâvî* (İstanbul 1926); İbnü'l-Cevzî, *Kitâbü'l-Ezkiyâ* (İstanbul 1925); Tâceddin es-Sübkî, *Mu'idü'n-ni'am ve mübidü'n-nikam* (İstanbul 1925); Amr b. Kûlsûm, *Dîvân* (Orientalische Miszellen, II, İstanbul 1926); Hâtimî, *er-Risâletü'l-Hâtimiyye fimâ vâfaqa'l-Mütenebbî fi şîrihî kelâme Aristo fi'l-hikme* (Islamica, II/3 [1926], s. 439-473); Taşköprizâde Ahmed Efendi, *eş-Şekâ'iku'n-nu'mâniyye* (İstanbul 1927); a.m.f., *Miftâhu's-sa'ade* (eksis olarak, İstanbul 1934); Ebû'l-Atâhiye'nin zühdiyyâtını içeren *Dîvân*'ı (Stuttgart 1928); Kâsım Emîn, *Tahrîrü'l-mer'e* (Stuttgart 1928); Mâverdî, *Edebü'd-dün-yâ ve'd-dîn* (I-III, Stuttgart 1932-1933; Osnabrück 1984); Hısım Ali Çelebi, *el-'İkdü'l-manzûm* (Stuttgart 1934; Beyrut 1975); Müslim b. Velîd, *Dîvân* (Beiträge zur arabischen Poësie, II, Stuttgart 1938); Mütenebbî divanının elif-râ kafiyeleleri arası (Beiträge zur arabischen Poësie, III/1, Stuttgart 1940); Hasan Âlî Yücel, *Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış* (İstanbul 1941); Sehî Bey, *Heşt Behişt* (Mehmet Necati Lugal ile birlikte, İstanbul 1942); Fuzûlî, *Leylâ vü Mecnûn ile Beng ü Bâde* (İstanbul 1943); Latîfî, *Tezkiretü's-suarâ* (Tübingen 1950); Ebû Firâs el-Hamdânî'nin çe-

şitli kasideleriyle birlikte Kâ'b b. Zühayr'ın *Kaşidetü'l-bürde'si* (Beiträge zur arabischen Poësie, IV/1 [İstanbul 1950], s. 32-41) ve *Dîvân'ı* (Beiträge zur arabischen Poësie, VI/3 [1959-1960], s. 99-175); Kutâmî, *Dîvân* (Beiträge zur arabischen Poësie, VII/1, İstanbul 1960-1961); Alkame b. Abede, *Dîvân* (İstanbul 1961-1962); Bûsîrî, *el-Kaşidetü'l-hemziyye*; Antere, *Dîvân* (Beiträge zur arabischen Poësie, VIII/1, İstanbul 1963-1964).

BİBLİYOGRAFYA :

Necib el-Akîkî, *el-Müsteşrikün*, Kahire 1980, II, 447-448; Mahir İz, *Yılların İzî*, İstanbul 1990, s. 267-270; *Bibliographie der Deutschsprachigen Arabistik und Islamkunde* (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, XVII, 70-83; Yahyâ Murâd, *Mu'cemü esmâ'i'l-müsteşrikün*, Beyrut 1425/2004, s. 412; B. Spuler, "Oskar Rescher / Osman Reşer. Zum 100. Geburtstag 1. Okt. 1883/1983", *Isl.*, LXI/1 (1984), s. 12-13; *el-Kâmûsü'l-İslâmî*, II, 620.

SEDAT ŞENSOY

REŞİD

(bk. RÜŞD).

REŞİD

(الرشيد)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "doğru yolu bulup onda sebat etmek" anlamındaki rüşd (reşed, reşâd) kökünden türemiş bir sıfat olan reşîd kelimesi "doğru yolda bulunan, doğru ile yanlış ayırt edebilecek çağa giren" demektir. Allah'a nisbet edildiğinde "bütün işleri isabetli ve hedefine ulaşıcı" mânasına geldiği gibi "doğru yolu gösteren, irşad eden" mânasını da içerir (*Kâmus Tercümesi*, "rşd" md.). Rüşd kavramı Kur'an-ı Kerim'de hem Allah'a hem insanlara nisbet edilmektedir. Bir âyetle Cenâb-ı Hak kullarına yakın olduğunu ve isteklerine olumlu cevap verdiğini, kendileri de ilâhî davete olumlu cevap verip iman ettikleri takdirde doğru yola girmiş olacaklarını beyan eder (el-Bakara 2/186). Diğer bir âyetle de Allah'ın lutuf ve ihsanının bir eseri olarak imanî Muhammed ümmetine sevdirep gönüllerine yerleştirdiği, küfrü, fıskı ve isyanı çirkin gösterdiği belirtilmekte, bu niteliklere sahip kimselerin rüşd çizgisi üzerinde bulundukları bildirilmektedir (el-Hucurât 49/7-8). Kur'an'da reşîd ismi yer almakla birlikte zât-ı ilâhiyyeye nisbet edilmemiştir. Bunun yanında dört âyetin birinde rüşd (el-Enbiyâ 21/51), üçünde reşed kelimesi Al-

lah'a izâfe edilmiştir (el-Kehf 18/10, 24; el-Cin 72/10). Ayrıca "Allah kime hidayet verirse o hakka ulaşmıştır. Kimi de yoldan saptırırsa artık öylesini doğru yola yönlendirecek birini bulamazsın" mealindeki âyetle (el-Kehf 18/17) mürşid ismi dolaylı olarak Allah'a izâfe edilmiştir.

Reşîd Tirmizî'nin esmâ-i hüsnâ listesinde yer almış ("Da'âvât", 82), İbn Mâce'de ise râşid şeklinde nakledilmiştir ("Du'â", 10). Enes b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber bazı şeyleri uğursuz saymanın temelsiz bir inanç olduğunu söyledikten sonra iyimserliği sevdiğini belirtmiş ve bir iş için evinden çıktığında, "Ey doğru olanı seçen, işini başaran" (yâ râşid, yâ necîh) gibi sözleri duymaktan hoşlandığını belirtmiştir (Tirmizî, "Siyer", 47-48). Yine Resûl-i Ekrem'in İmrân'ın babası Husayn'a tavsiye ettiği şu duada rüşd dolaylı olarak Allah'a nisbet edilmiştir: "Allahım! Bana rüşdümü ilham et ve beni nefsimin şerrinden koru!" (Tirmizî, "Da'âvât", 69).

Âlimler reşîd isminin iki farklı mânasına dikkat çekmişlerdir. Bunlardan biri kelimenin aslına bağlı olarak "fiilleri daima yerinde olan, daima hakka isabet eden" şeklinde ifade edilmiş olup "bütün tasarrufları -herhangi birinin doğrudan veya dolaylı olarak yol göstermesi bulunmaksızın- amaçlarına ulaşan" diye açıklanmıştır. Diğer ise irşad kalıbından gelen mürşîd mânası olup "her bir varlığa kendi varlık yapısının özelliği ve yaratılış amaçları doğrultusunda yol gösteren, gelişmelerini sağlayan" diye yorumlanmıştır (İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "rşd" md.; Hattâbî, s. 97; Gazzâlî, s. 161). Reşîdin ikinci mânası her şeyin övgüyle Allah'ı yücelttiği ve iradesinin belirdiği hedefe doğru yol aldığı biçimindeki ilâhî beyanla (el-İsrâ 17/44) uyum halinde bulunur. Ancak iradeye sahip kılınan şuurlu canlılar bundan istisna edilmelidir. "İnsanların birçoğu Allah'a secde ediyor, çok kişi de bundan imtina ettiği için azaba müstahak olmuştur" (el-Hac 22/18). Zira Cenâb-ı Hak insanın varlık yapısına hem iyilik hem kötülük yeteneğini yerleştirmiştir (eş-Şems 91/7-8). Buna bağlı olarak bazı insanlar kendi iradeleriyle reşîd isminin etki alanının dışına çıkmaktadır. Allah'ın zâtî isim ve sıfatları içinde yer alan reşîd yukarıda zikredilen birinci mânasına göre hakîm, ikinci mânasına göre hâdî ismiyle anlam yakınlığı içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "rşd" md.; Tâcü'l-arûs, "rşd" md.; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/

1984, s. 97; Kuşeyrî, *el-Taḥbîr fi't-tezkîr* (nşr. İb-râhim Besyûnî), Kahire 1968, s. 94-95; Gazzâlî, *el-Maḥşadü'l-esnâ* (Fazluh), s. 161; Ebû'l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 476.

BEKİR TOPALOĞLU

REŞİD AHMED GENGÜHÎ

(bk. GENGÜHÎ, Reşîd Ahmed).

REŞİD el-ATTÂR

(رشيد العطار)

Ebû'l-Hüseyn Reşîdüddîn Yahyâ b. Ali b. Abdillâh el-Kureşî el-Ümevî en-Nablusî el-Attâr (ö. 662/1264)

Hadis hâfızı.

Şâban 584'te (Ekim 1188) Kahire'de doğdu. Nabluslu olup âlim yetiştiren bir aileye mensuptur. Başta İbnü'n-Nattâ' diye bilinen babası olmak üzere amcası Ebû'l-Kâsım Abdurrahman, ağabeyi Ebû Muhammed Abdülazîz ve Ebû'l-Kâsım Hibe-tullah b. Ali el-Bûsîrî'den ders aldı. Suriye ve Hicaz'a seyahat ederek Ali b. Hamza el-Kâtib, Ebû'l-Yümn el-Kindî, İbnü'l-Hares-tânî, Ömer b. Bedr el-Mevsîlî, kıraat âlimi İbn Vesîk, İbn Necâ (İbn Nuceyye) ve eşi Fâtıma bint Sa'd el-Hayr gibi âlimlerden ders okudu. Kendisinden İbnü'l-Adîm, İbnü's-Sâbûnî, İbn Dakikûl'îd, Bedreddin İbn Cemâa, İbnü'l-Uhuve, Kutbüddin el-Yûnî'nî ilim tahsil ettiler. Bir muhaddis olan oğlu Ebû Sâdık Cemâleddin Muhammed'e birçok eseri okutup icâzet verdi. Reşîd el-Attâr henüz genç bir âlim olduğu yıllarda tanıyan İbn Nukta kendisinden "sika, sebt, zâbıt" diye söz etmiş, İbnü'l-Adîm, Kutbüddin el-Yûnî'nî ve Bedreddin İbn Cemâa gibi talebeleri onun bu özellikleri yanında devrinin hadis otoritesi olduğunu belirtmiş, tabakat yazarları da kendisini övgüyle anmıştır. Mısır diyarının muhaddisi diye bilinen, Münzîrî'den sonra altı yıl Kâmilîyye Dârühadîsî'nin şeyhliğini yapan ve bütün kitaplarını vakfeden Reşîd el-Attâr 2 Cemâziyelevvel 662'de (2 Mart 1264) Kahire'de vefat etti ve Karâfe'de defnedildi. Sirâc el-Verrâk kendisi hakkında on dört beyitlik bir mersiye yazmıştır.

Eserleri. 1. *Gurerü'l-fevâ'idü'l-mecmû'a fi beyâni mâ vaḳa'a fi Şaḥîhi Müslim mine'l-esânîdi (eḥâdişi'l-maḳtû'a*. Mâzerî'nin *el-Mu'lim bi-fevâ'idü Müslim*'inde, Ebû Ali el-Gassânî'ye dayanarak Müslim b. Haccâc'ın *el-Câmi'u's-şâḥih*'inde on dört maḳtû rivayet bulunduğu iddi-